

UZ OTVARANJE ARHIVA FOTOGRAFA

ARA GÜLERA U ISTANBULU

OKO ISTANBULA

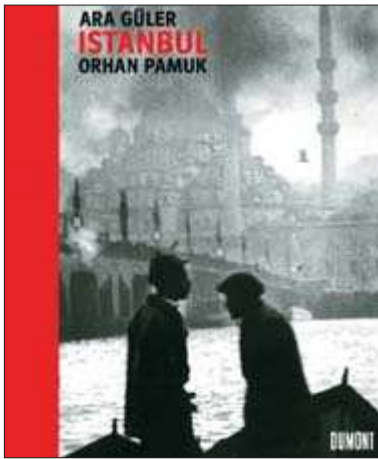
Grad je još sredinom prošlog stoljeća nosio žive tragove poraza, gubitka i propadanja nekada moćne i slavne prijestolnice velikoga Carstva, kako je svoja najranija sjećanja iz djetinjstva opisao Pamuk koji je, kao i Ara Güler prije njega, djetinjstvo i mladost proveo na Beyoglu

Aida Abadžić-Hodžić

U velikom broju zvučnih izložbi koje su obilježile početak nove, 2013. u zagrebačkim muzejima i galerijama, poput izložbe jednog od najvećih imena suvremenog dizajna, Karima Rashida u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu ili izložbe Julija Klovicha, velikog minijaturista renesanse u Galeriji Klovichevi dvori, u istom tom prostoru gornjogradske galerije održavala se tokom januara, uz mnogo manje medijske galame, ali uz izuzetan prijem rafinirane muzejske publike, izložba jednog od najvećih, živućih turskih fotografa armenskog porijekla Ara Gülera, pod nazivom "Okó Istanbul". Riječ je o fotografu iznimnog međunarodnog ugleda čije se ime, u svijesti poznavatelja njegovog opusa, odmah veže uz fotografije njegovog rodnog grada. Nimalo slučajno, Güler je 1999. proglašen fotografom stoljeća u Turskoj.

Urbana vizura

Ara Güler rođen je u Istanbulu 1928. U godinama njegovog djetinjstva koje je proveo u četvrti Talimhane, nedaleko glavnog trga Taksim, Istanbul je bio grad s manje od pola milijuna stanovnika. Tridesetak godina kasnije, u vrijeme kada je Güler započinjao svoju karijeru fotonovinar (radio je u novinama Yeni Istanbul, od 1950; Time-Life, od 1956; Paris Match i Stern, od 1958, a istih godina postao je i članom Agencije Magnum), njegov rodni grad izrastao je u (tek) milijunski grad. Danas, samo pedesetak godina kasnije, u 85. godini Ara Gülera, Istanbul je već grad sa više od 15 milijuna stanovnika, dinamična, vitalna, progresivna metropola u susretu dvaju kontinenata, grad sa neoekevanim i izvanrednim susretima tradicije i savremenosti, čudesan i inspirativan grad koji u svojoj urbanoj vizuri čini vidljivim bogate slojeve antičke i bizantske prošlosti, nekada raskošnih dana moćne osmanske dinastije, ali i visoke, staklene nebodere savremenih multinacionalnih korporacija. Album fotografija Istanbul iz vremena mladosti, fotografije Istanbul iz 1950-ih i 1960-ih godina, a koje su činile osnovu zagrebačke izložbe, Güler je, kako to navodi i slavni turski nobelovac Orhan Pamuk u romansiranoj autobiografiji "Istanbul: grad sjećanja", okupio u album pod nazivom "Nestali Istanbul" (Kayıp Istanbul). "Na njima se", navodi Pamuk, "razabire da Istanbul unatoč težnji pozapadnjenu, živi tradicionalnim živo-

Gülerova fotografija na naslovnici Pamukove knjige

tom, te da se staro i novo sjedinjuju u harmoniji istrošenosti, neimaštine i samozatajnosti. Gülerove crno-bijele fotografije, na kojima su ljudska lica, jednako kao i prizori grada, prikazana kao mjesta tuge, s pjesničkom senzibilnošću otkrivaju i onu osobitu teksturu koja je izašla na vidjelo kad je, osobito pedesetih i šezdesetih godina, počeo tamniti sjaj prošlosti, i kad su se poprilično dotrajala zdanja banaka, hanova i državnih ustanova iz vremena osmanlijskog pozapadnjenu, već naveliko gušila i propadala" (Orhan Pamuk, Istanbul. Grad, sjećanja, Vuković&Rumić, Zagreb, 2006, u prijevodu Ekrema Čauševića).

Grad je, naime, još sredinom prošlog stoljeća nosio žive tragove "poraza, gubitka i propadanja" nekada

moćne i slavne prijestolnice velikoga Carstva, kako je svoja najranija sjećanja iz djetinjstva opisao Pamuk koji je, kao i Ara Güler prije njega, djetinjstvo i mladost proveo na Beyoglu. U ovim se šik-četrtnim evropskog dijela Istanbula (osobito uzduž glavne ulice - nekadašnje Grand rue de Péra (danas Avenije nezavisnosti - Istiklal Caddesi), koja spaja veliku površinu između mevlivjske tekije na Galati do trga Taksim - mnogo intenzivnije negoli u zonama južno od Galate osjećao duh mlade kemalističke republike i glamur pariških bulevara, a Pamuk je u njima prepoznao korijene svoje melankolije i tjeskobe iz dana djetinjstva: "Težnja pozapadnjenu više mi je sličila na užurbano nastojanje da se što prije odbace predmeti preostali iz propalog Carstva, koji bude sjetne i bolne uspomene, negoli kao želja za modernizacijom. Bilo je to poput grozničavog bacanja odjeće, nakita, predmeta i fotografija lijepe i drage žene koja je ne nadano umrla. A kako se nisu mogli nadomjestiti nečim moćnim, snažnim i novim, kako se nije mogao stvoriti jedan suvremen svijet, bio on zapadni ili domaći, sva su ta nastojanja još više pridonijela zaboravljanju prošlosti i otvorila put propadanju konačka, osiromašenju i zatimlivanju tradicije te uređenju stanova kao muzeja jedne neproživljene kulture. Svu tu neobičnost i tugu, koja će godinama kasnije utjecati na mene, u djetinjstvu sam doživljavao kao tjeskobu i neraspoloženost".

Pišući o Istanbulu iz vremena svoga djetinjstva i rane mladosti, Orhan Pamuk je pišući o gradu pisao istovremeno i o sebi. U tom ispreplitanju biografije jednog pojedinačnog života sa biografijom grada koji je trajno obilježio senzibilitet ovog pisca i njegov doživljaj svijeta, jednako kao i njegovog slavnog sugrađana Gülera, mjesto i vrijeme rođenja potvrđuju se kao usud svakog čovjeka. U nastojanju da iznova oživi svoja sjećanja, Pamuk je, prema vlastitom svjedočenju na kraju spomenute knjige, značajno vrijeme proveo upravo u fotografskom studiju (arhivu) Ara Gülera na Beyoglu, a što je bilo poticajno u jednakoj mjeri kao i čitanje članaka iz (nikad dovršene) *Enciklopedije Istanbula* velikog historičara Rešata Ekrema Kočua ili tekstova i pjesama Jahje Kemala i Ahmeta Hamdi Tanpinara: "Nevjerovatno arhiv Are Gülera, koji u meni budi ushit gledanja i opijenost sjećanjima, i koji se čini neiscrpnim vrelom, najpotpunije je svjedočanstvo Istanbula od 1950. do danas, života u gradu i njegovih prizora".

U gradu koji se sve brže počeo mijenjati u drugoj polovici 20. stoljeća, Güler je nastojao sačuvati i zaustaviti trenutke jednog ranijeg vremena: škrverne na Karaköyü, konjske zaprege na dijelom još blatnim i neasfaltiranim ulicama četvrti Eminönü, stare drvene kuće koje već odavno nesmiljeno ruše i koje nestaju pred nametom krupnog kapitala koji na tim mjestima gradi nove, profitnije obje-

Ribari s Kumkapija, 1952.

kte, a prije svega živote svojih sugrađana oblikovane i određene ritmom i životom njihovog grada. Prema riječima umjetnika, upravo četvrti Eyüp (na kraju Zlatnog roga) i Zeyrek (u starom dijelu grada) su mjesta koja najviše voli jer ga, barem u određenoj mjeri, podsjećaju na stari Istanbul i zato Gülerove fotografije imaju gotovo herojski patos klasične umjetnosti.

Topljenje vremena

"Fotografije je elegična umjetnost, umjetnost sumraka. Većina fotografiranih stvari, upravo zato što je fotografirana, dodimuta je patosom. Sve fotografije su memento mori. Snimiti fotografiju znači učestvovati u smrtnosti, povredljivosti, promjenjivosti, neke druge osobe ili stvari. Upravo odsijecanjem ovog trenutka i njegovim zamrzavanjem sve fotografije svjedoče o neumoljivom topljenju vremena", zapisala je u svojim, i danas vrlo aktualnim, *Esejima o fotografiji* prije više od trideset godina Susan Sontag. Taj elegični prizvuk prolaznosti vremena koje se ispisuje na pročeljima zgrada, kao i na licima ljudi, ostao je zabilježen i na Gülerovim fotografijama, ali i u stanovitom doživljaju grada poput crno-bijelih fotografija u sjećanjima Orhana Pamuka koji je, upravo zato, u Gülerovom arhivu, među brojnim crno-bijelim fotografijama Istanbula iz sredine prošlog stoljeća i faktografija, kao polumračno, olovno mjesto u dvije osnovne boje, a takvog ga se i danas sjećam. (...) Ponekad se sjetim fotografije Are Gülera, (...) jer izvršno predočava predvećni crno-bijeli ugođaj koji je za mene Istanbul činio Istanbulom".

I kao što je Tošo Dabac 1950-ih i 1960-ih godina bio jedinstveni kroni-

čar svoga Zagreba (a čiju smo izvršnu izložbu nedavno bili u prilici vidjeti u Umjetničkoj galeriji BiH), Joso Špramla grada Zadra i njegovih stanovnika u godinama nakon Drugog svjetskog rata, a u Bosni i Hercegovini Alija Akšamija i Gojko Sikimić 1950-ih i 1960-ih fotografi života uz Drinu i Neretvu, tako je i Ara Güler bio i ostao primarno (fotografsko) oko Istanbula, grada koji je tih godina bio u rascijepu između vremena koje je neumitno iščezlo i slutnje jednog novog koje se pred njim tada tek nejasno otvaralo. Ara Güler nije pri tome bio neki udaljeni, distancirani promatrač svoga grada koji je želio naglasiti tek dokumentarno-faktografsku stranu fotografskog medija, ako se ona, kao takva, ikada i može u potpunosti realizirati, bez obzira na ono tehničko i reproduktivno u načinu nastanka fotografske slike. Kada (iz)uzima iz stvarnosti svakodnevnne motive - prolaznike na starom mostu Galata, ribare dok ručaju ili se vraćaju s ribolova u ranu zoru u Kumkapiju - Güler prije svega fotografira ljude i grad u neraskidivoj vezi. Ljudsko prisustvo u životu grada ono je što zanima Gülera.

"Kada fotografiram Aya Sofiju, ono što fotografiji daje život upravo je prolaznik koji u tom trenutku prelazi trgov", rekao je jednom prilikom ovaj veliki fotograf za kojeg je fotografija medij koji pruža svjedočanstvo o jednom mjestu, vremenu, ljudima, njihovim životima i patnjama. Zato je volio za sebe reći da je fotonovinar jer je želio da njegova fotografija reflektira realnost života, a ne tragačnje za umjetničkim kvalitetama ovog medija. U načinu kako fotografira svoj grad, otkriva se Gülerova strast i ljubav prema svijetu filma i teatra i njegova mladenačka želja da postane scenarist ili redatelj, iako je, nakon kratkog studija ekonomije, karijeru započeo kao fotonovinar.

Godine u kojima je nastajao ovaj ciklus fotografija o Istanbulu bile su i najznačajnije godine Gülerove karijere. Godine 1961. proglašen je jednim od sedam najboljih fotografa na svijetu (British Journal of Photography Year Book), a godinu kasnije, uručena mu je i nagrada Master of Leica. Te iste godine (1962), njegovom opusu bilo je posvećeno posebno izdanje časopisa Camera, najznačajnije publikacije u svijetu fotografije toga vremena. Godine 1968. njegovi su radovi bili izloženi na izložbi "Deset majstora fotografije u boji" (10 Masters of Color Photography) u Muzeju moderne umjetnosti u New Yorku. Ne treba zaboraviti da je Güler bio izuzetan majstor portretne fotografije, pa tako hodnike i stepenište njegovog arhiva-ateljea na Beyoglu, krase portrete uglednih umjetnika, filozofa i politi-

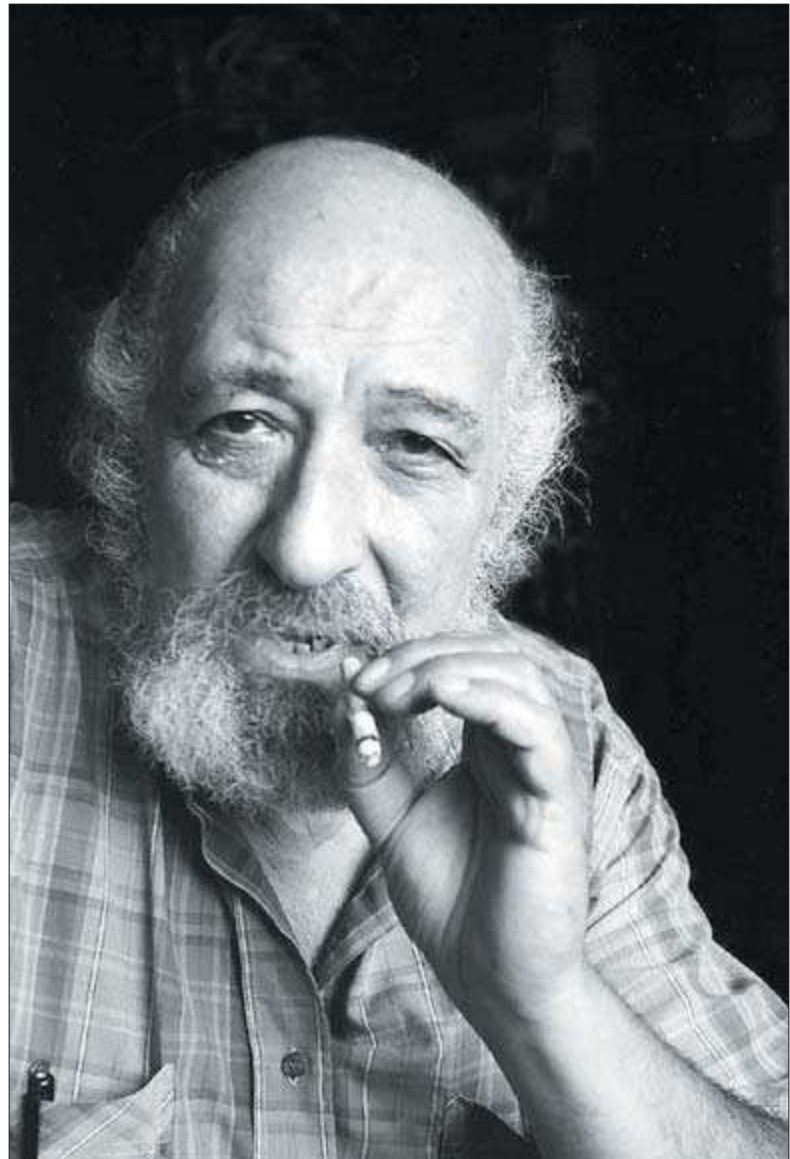
čara: Picassoa, Dalia, Chagalla, Marie Callas, Alfreda Hitchcocka, Winstona Churchilla, Bertranda Russella, Arnoldda Toynbeea, Indire Gandhi. Fotografirao je, kao službeni fotograf Ureda predsjednika Turske, i Josipa Broza prilikom posjete Ankari 1976, mada je žalio što prilikom tog susreta nisu mogli razgovarati, a što je njemu bilo važno prilikom fotografiranja, jer nije bio prevoditelj.

Fotograf života

Njegove fotografije opusa čuvenog Mimara Sinana, a koje je pripremao čitav niz godina, objavile su 1992. najvažnije svjetske izdavačke kuće iz oblasti umjetnosti, poput ugledne Thames&Hudson, pod naslovom "Sinan-arhitekt Sulejmana Velikog čanstvenog".

Vefa, 1962.

Ara Güler

Güler i danas živi na Beyoglu. Svakidani dan došeće i popije kafu u restoranu koji nosi njegovo ime "Ara" i nalađuje se tik do ulaza u njegov atelje. Atelje je smješten u jednoj mimoj veži, nedaleko najdinamičnije gradske ulice - Istiklal avenije, u neposrednoj blizini Galatasaray liseja. Istovremeno i tiho i bučno, i otvoreno i povučeno - baš kao na fotografijama Ara Gülera. Ribari i danas pecaju na mostu Galata i uz obale Karaköya. Jedino što se danas uz te ribare bučno fotografira na stotine turista, nerijetko tražeći da i sami bace udicu u valove Bosfora za jednoročnu nezaboravnu fotografiju sa puta. Nisu to više herojski ribari sa Gülerovih fotografija iz sredine prošlog stoljeća. Zato su, bez ikakve patetike i nepotrebne lamentacije za vremenom koje neumitno prolazi i mijenja vizu-

re jednog grada koji danas, u osnovnom dojmju, više nije melanholičan i sjetan nego primarno progresivan i dinamičan, Gülerove fotografije istovremeno i izuzetno svjedočanstvo o tome koliko se ovaj grad promijenio u kratkom vremenskom periodu, ali i o stupnju njegove vitalnosti. Ta se iznimna vitalnost odražava, između ostalog, i u broju novih galerija savremene umjetnosti, osobito u okruženju Gülerovog ateljea. Kako su me, prilikom nedavne posjete ovom ateljeu, obavijestili njegovi mladi sarađnici, ovaj bi se radni i životni prostor slavnog fotografa koji je ujedno i njegov najveći arhiv, uskoro trebao otvoriti za javnost. I tako će se, u modernoj, dinamičnoj, bučnoj i veseloj Istiklal aveniji, u kojoj u svakom trenutku dana i noći, u neumoljivom kolo-nama šecu tisuće stanovnika i posjetitelja Istanbula, moći u tek nekoliko trenutaka, kroz posjetu ovom arhivu, vratiti točak vremena unazad i pokušati zamisliti jedan sasvim drugačiji grad od onoga koji vas čeka na izlazu. I možda zato ne čudi izbor fotografije koju je Güler izabrao kao jednu od svojih najdražih fotografija Istanbula, a koja je bila izložena i na spomenutoj zagrebačkoj izložbi, početkom ove godine. Riječ je o fotografiji dvojice ribara, iza kojih se, u oblaku dima, nazire Yeni džamija i most Galata. Džamija je, riječima Gülera, simbol da je riječ o zemlji u kojoj islamska kultura u bitnome određuje način života i tradiciju zemlje, most Galata simbolizira susret kultura i civilizacija, a ribari u prvom planu simboliziraju život. A Ara Güler je, prije svega, fotograf života. I kada je obilježio tragove jednog vremena u nestajanju, on je u tome uvijek nalazio životovnu energiju: djecu u igri u harremu džamije ili u četvrti Zeyrek, ribare i trgovce u radu. A Istanbul je, prije svega, impuls života!

Beyoglu, 1958.